

A közúti közlekedés energetikai-környezeti problémái

ALKALMAZOTT TERMÉSZETTUDOMÁNYI INTÉZET

fogyasztás, emisszió, környezetterhelés, energetikai hatások, mozgáster

1. A közlekedési rendszer alkotói

A közlekedés egy nagyrendszer, amely az *Ember, a közlekedési tér és a jármű* kölcsönhatása révén jön létre. Az ember természetes igénye a mobilitás: egyre nő, de ezt egyre növekvő kockázat és felelősség jellemzi. Kérszerű az a mozgásteret, amelyben az ember képes közlekedési-környezeti közérzetét javítani.

2. Közlekedési kínálat

A motorizált közlekedés mai szintjének kialakulása bonyolult társadalmi, gazdasági, és műszaki folyamatok eredménye. Ezek közül kiemelhető: új, üzembiztos erőforrás kifejlesztése; megbízható tulajdonságú üzemanyag előállítás és az utánpótlás folyamatosságának megoldása; megfelelő tulajdonságú kocsiszekrény és futómű fejlesztése; speciális motor- és gépjármű berendezések (karburátor, gyújtási rendszer, porlasztó és adagoló, hajtómű, tengelykapcsoló, kormánymű, fékrendszer) kialakítása és fejlesztése. Az 1885-ben megszületett személygépkocsi a tehérgépkocsi, az autóbusz, a speciális gépjárművek különböző változatai követték. Az 1913 után kialakult autógyárak mind magasabb műszaki színvonalon elégitették ki az igényeket (PITRIK J. 2004b).

3. Közúti közlekedési trendek

A világ gépjárműállománya ma már meghaladja a 600 milliót. Kisebb ingadozásokkal, de nő az évente gyártott gépjárművek száma, 2000-ben 59,8 millió gépkocsit gyártottak, s a járművek élettartama is nő.

A világ személygépjármű-állományának megoszlását szemlélteti a 1. ábra, amely az USA, az EU15-ök és az EU10-ek személygépkocsi-állományát mutatja 1000 főre vonatkoztatva. A hazai adat alapján néhány összefüggés megfogalmazható:

- a lemaradás a hazai „jólét”, az infrastruktúra állapotának jelzője;
- az elmaradás azt is jelzi, hogy a járműállomány előregedett, a kicserélődési folyamat aktiválódása várható;
- az európai viszonyokhoz való felzárkózás a közlekedés tekintetében is hamarosan felgyorsulhat;
- a felzárkózás érdekében a teljes anyagi infrastruktúra komplex fejlesztése indokolt;
- a hazai közlekedési környezet terhelése és az eszközök igénybevétele nincs arányban, a túlterhelt környezet „környezetbarát fejlesztés” követel.

4. A városi közlekedés energetikai megközelítése

A gépjármű-közlekedés anyagi infrastruktúrájának meghatározó eleme az energiaellátás, melynek közvetlen és közvetett hatásrendszere csak részben feltárt nemzetgazdasági, regionális és helyi szinten.

4.1. A primér energetikai folyamat

A hagyományos üzemű gépjárművek működtetéséhez felhasznált energiahordozók (gáz, benzin, gázolaj) kémiaiilag kötött formában tartalmazzák azt az energiát, mely a járműmotorban égési folyamat révén hővé, majd ennek a hőnek egy részé – a termodinamika második főtétele értelmében – mechanikai munkává alakul, míg a többi a környezetbe kerül.

4.1.1. Az üzemanyag-fogyasztás jellemző értékei

A gépjárművek üzemanyag-fogyasztása számtalan tényező függvénye. Ezek közül kiemelhetők: az üzemanyag tulajdonságai, az erőgép konstrukciós és üzemi jellemzői, a jármű konstrukciós és üzemi jellemzői, a forgalmi-logisztikai jellemzők és a gépjárművezető üzemeltető tevékenysége.

A gépjárművek gyártói különböző üzemszempontokra vonatkozóan megadják a fogyasztási adatokat, amelyek az adott típus ún. átlagos felszerelésére és terhelésére vonatkoznak.¹ A tesztek laboratóriumi körülmények között végzik, meghatározott menetrendek szerint: városi (tranzien) és városon kívüli (stacioner) üzemmódban. Az így mért, illetve számított fogyasztási adatok csak tájékoztató jelleggel használhatók. A 2. ábra néhány ismert személygépjármű fogyasztási adatait mutatja be. A grafikonon látható, hogy a járműkonstrukció, a felszereltség (ajtók száma, sport-kivitel, klíma, ABS, katalizátor) befolyásolja még az azonos hengerűrtartalmú motorok fogyasztását is. Az azonban észrevehető, hogy a hengertér fogat növekedése arányos a fogyasztás növekedésével, másrészt a dízelmotorok fogyasztási adatai lényegesen kedvezőbbek.

A 3. ábra egy átlag személygépkocsira és egy átlag nehéz tehergépkocsira vonatkozó, különböző sebességekre érvényes fogyasztási adatokat mutatja be. A 40–70 km/h sebesség közötti tartomány – ahol a legkedvezőbbek a fogyasztási adatok – nem jellemző sem a városi, sem a városon kívüli üzetre (SCHUCHMANN G.–KISGYÖRGY L. 2004).

4.1.2. Globális és lokális energiafelhasználás, veszteségszempontok

A belsőégésű motor üzeme során – a szabályozó rendszerek együttműködése révén – a mindenkori igénynek megfelelő energiaátalakítás történik. Az erőgép elméleti hatásfoka ~30%. A motor termikus veszteségei mellett jelentős energiahiány fordítódik a közvetlen és közvetett áramlási és mechanikai veszteségekre. Ezek közül néhány: a szelepek okozta veszteségek, az üzemanyag-ellátás okozta veszteségek, a kipufogógázt tisztító segédberendezések működtetési veszteségei, az elektronikai berendezések veszteségei. Ebbe a csoportba sorolhatók tehát a légszennyezés csökkentésére felszerelt oxidációs, redukációs kamrák, a hármashatású katalizátorok és a részecskeszűrők is. Ez a veszteségszempont csak konstrukciós beavatkozásokkal és az elektronikus szabályozási rendszer korszerűsítésével csökkenthető. Így a motor „tényleges” hatásfoka ~20–25%.

Az erőgép és a munkagép üzemet – megfelelően választott szabályozási elvek alapján – a közlekedési biztossítja. Ez az összetett rendszer felel az instacioner és a stacioner üzemmódban a megfelelő együttműködésért. A forgalom diktálta instacioner üzemmódban megvalósított üzem ún. integrált fogyasztása kétszerese ugyanazon út közel állandó sebességű megtétele esetén (MICHELBERGER P. 1997). Ez az arány jól tükröződik a személygépjárművek városi és városon kívüli közúti közlekedési fogyasztásainak összehasonlításánál, de a különböző gépjárművek kis és nagy sebességű haladása esetén mérhető fogyasztás során is. Ez a veszteségszempont mintegy ~15% további hatásfoknövekedést okoz.

A hajtóműn áthaladó energiafolyam részben a jármű mozgatására, részben a segédberendezések közvetlen vagy közvetett energiaellátására fordítódik. Az energiafelhasználás legfontosabb tényezői: a menetellenállás, a légellenállás, a terheletlen és terhelési tömeg, a segédberendezések üzemvitele.

A jármű globális energiafelhasználása jelentős mértékben függ a forgalmi-szervezési-logisztikai összetevőktől, a telekommunikáció fejlődésétől és az önkormányozás szintjének változásától.

Az energiafelhasználás és a veszteségek fenti elemzése alapján nyilvánvaló, hogy fontos feladat a közlekedés összehangolt hatásfokának javítása. HELLING vizsgálatai alapján a gépjármű-közlekedés végső energetikai hatásfoka ~10 %. Vizsgálati módszere hasznosnak tekintette a jármű mozgatásához szükséges összes mechanikai munkát, bevezetett energiának pedig a nyers üzemanyag energiátartalmát (veszteségnek tekintve a hozzá kapcsolódó előállítási, szállítási, feldolgozási munkákat). Az utas vagy teher nélküli részmozgásokat a hatásfokának tekintette, így a szállítási hatásfok csak ~5% (MICHELBERGER P. 1997: 65).²

Az energiaveszteségek és a közlekedés hatásfokának növelése tehát alapvető feladat. Erre vonatkozóan MICHELBERGER három energia-megtakarítási csoportot különböztet meg:

<i>Primer megtakarítás</i>	az erőforrás hatásfokának javításával;
<i>Szekunder megtakarítás</i>	a jármű fejlesztésével;
<i>Tercier megtakarítás</i>	forgalom- és fuvarszervezéssel, logisztikával.

¹ A Ford a www2.fordconnection.com/fordconnection/multimedia/hun_hu/0 lapján tájékoztatást ad arról, hogy az adatok olyan tesztekre vonatkoznak, amelyeket széria keréktárcsákkal és gumikkal felszerelt járműveken végeztek.

² A szerző szerint a különböző közlekedési ágazatok fajlagos (tkm-re vagy utaskm-re vonatkozó) energiafelhasználása különböző: a vízi szállítás energiafelhasználását 1-nek véve, a vasúti szállítás: ~10, a közúti szállítás: ~100, légi szállítás: ~1000.

A csökkentéshez tudatos, összehangolt fejlesztésekre van szükség, de a települések szintjén is van lehetőség az energiafogyasztás csökkentésére és – a fentiek alapján értelmezett – hatásfok javítására. Ezt szemlélteti a 4. ábra, amely összefoglalja az energiafelhasználás főbb csoportjait, bemutatja a közlekedés energetikai hatásfokának értelmezését, az energia megtakarítás főbb csoportjait és azok érvényesülési területeit.

4.1.3. Az energiafelhasználás csökkentése települési szinten

Feltehető a kérdés: A közlekedés energiafelhasználása csökkenthető-e növekvő mobilizáció mellett? – A fentiek alapján megadható a válasz: igen. Ennek feltétele, hogy a fejlesztések hatására az energiamegtakarítások üteme nagyobb mértékben csökkenjen, mint az újonnan belépő járművek energiafogyasztása. A kiterjedt motorizációjú országokban mind újabb és újabb modern műszaki paraméterekkel rendelkező járműveket alkalmaznak, és a járműállomány a telítettség határán van, tehát itt tényleges lehetőség van az energiatakarékosra. A kevésbé motorizált országokban a járműállomány jelentős növekedésére lehet számítani, de ez a növekedés a rossz műszaki paraméterű, máshol már „selejtezett” járműállomány újbóli üzembehelyezését jelenti.

A felhasználókhöz kapcsolható tercier beavatkozás lehetőségei azonban kitágultak az utóbbi időszakban. Az úthálózat fejlesztése, az utak minőségének javítása, a településeket elkerülő utak létesítése, a lámpás csomópontok körforgalommal való felváltása, a települések forgalmi rendjének gyökeres megváltoztatása – a tömegközlekedés fejlesztése, új logisztikai központok létesítése olyan változtatások, amelyek lehetővé tehetik a közlekedés energia fogyasztásának csökkentését, de oly összetettek, hogy további problémák generálásához vezethetnek.

4.2. A primér energetikai folyamat által generált környezeti folyamatok

A működő gépjármű néhány, jól követhető környezeti folyamat kiindulópontja. Ezek közül a legismertebbek: a levegő szennyezése a füstgáz és összetevői által, a környezet zaj- és hőszennyezése, a kopó anyagok (gumiköpeny, fékbetétek, fémek) környezetbe jutása, a meghibásodásból eredő részecskék (olaj, üzemanyag, hűtővíz, leváló festékek / műanyagok / üveg / fémek) környezetbe kerülése, az üzemvitel segédanyagainak (savgőz, ablakmosó folyadék) környezetbe jutása.

A mozgó gépjármű természetesen koptatja az utak anyagát, s azokat az útfelszínre rakódott részecskékkel együtt felveri, diszperziós folyamat révén lebegő részecskékké alakítja. A felvert részecskék egy része ismét lerakódik az utakra, az út menti talajra, növényekre, építményekre és a közlekedési eszközökre.

4.2.1. Az üzemanyag-felhasználás jellemzői

Az égési folyamat rendkívül rövid idő alatt játszódik le³, így az éghető anyag egy része nem képes elégni, az a kipufogógáz égéstermékeivel együtt a légtérbe kerül. Ez a hányad függ a konstrukciótól, üzemmállapottól, az üzemviteltől és az üzemanyagtól. Teszt vagy fékpad mérés során a kipufogógáz térfogatszázalékában vagy ppm-ben adják meg a C_xH_y (CH) mennyiségét, ez azonban nem tükrözi megfelelően az üzemmódtól való függést.⁴ A gyakorlatban azonban az 1 km megtett útra vonatkozó fogyasztási adatsort használjuk. Egy személygépkocsi 3–8 g elégetlen szénhidrogént bocsát ki km-enként. Ha 40 km/óra átlagsebességgel számolunk, és 8 l / 100 km fogyasztást (0,8 g/cm³ sűrűséggel számolva ~6,5 kg / 100 km) veszünk figyelembe, ez azt jelenti, hogy a „modell” jármű 65 g üzemanyagot fogyaszt 1 km-en, és ebből 4 g-t (~6%) elégetlenül bocsát ki.

Az elégetlen üzemanyag hányadának csökkentése fontos energetikai és környezeti feladat, amelyet többirányú beavatkozással érhetünk el.

³ Ha egy négyütemű motor fordulatszáma $n=3600$ 1/min., az expanzió ideje 1/120 sec. Ez alatt játszódik le a komplex égési folyamat.

⁴ A 7/2002 (VI. 29.) GKM-BM-KvVM együttes rendelet 2. számú melléklete alapján a gyári kibocsátási értékeket kell a hagyományos Otto-motoros gépkocsik környezeti felülvizsgálatánál megengedett értéknek tekinteni. Ha ez nem áll rendelkezésre, a gyártási év függvényében adják meg a megengedett CH kibocsátásokat. A rendelet tetszőleges értéket enged meg az 1969. 07. 01. előtti gyártmányokra, a kétütemű motorokra: 2000 ppm, az 1990–1969 között gyártott motorokra 1000 ppm, az egyéb négyütemű motorokra 600 ppm, míg a négyütemű katalizátoros motorokra 400 ppm értéket enged meg.

4.2.2. Az égési folyamat légszennyező hatása

A gépjárművekben lejátszódó égési folyamat számos tényező függvénye, s a keletkezett légszennyező anyagok összetételét és mennyiségét befolyásolja – többek között – az üzemanyag, a motortípus, a konstrukció és a segédberendezések fejlettsége is. Természetesen minden gépjármű minden üzeme eltérő üzemállapotú, ezért a kibocsátott szennyezőanyagok mások. Energetikai-környezeti aspektusból megelégedhetünk azonban egy globális elemzéssel, hiszen a probléma egyes részterületei is csak modellezéssel követhetők.

Az 5. ábra szemlélteti a különböző forgalmi sebességekhez rendelhető szénmonoxid értékeket egy, a járműcsoportokat idealizáltan képviselő „átlag” gépjármű esetén. Ezekből egyértelműen megállapítható, hogy a nagy üzemanyag fogyasztással jellemezhető tranzienis üzemállapotot (pl. csúcsforgalom esetén) nagy CO (és NO_x) kibocsátás jellemzi.

4.2.3. Az ember szerepe a közlekedési-energetikai-környezeti problémák megoldásában

Régóta ismert, hogy a gépeket használók többsége nem ismeri „megfelelő szinten” a gépek működésével kapcsolatos természeti törvényeket, és egyénisége nem képes alkalmazkodni a gép használata során fellépő folyamatokhoz időben vagy térben. Ez a problémakör, a *biológiai inkompatibilitás* különösen fontos szerepet kap a közlekedésben (MICHELBERGER P. 1997: 64.). Ebből a komplexumból – a témához kapcsolódóan – csak néhányat emelünk ki:

- A gépjárművezető (általában) nem érzékeli a gépjármű fogyasztása és a jármű üzeme / terhelése / útvízi-szonok közötti összefüggést. Általában a sebességgel hozzák kapcsolatba a fogyasztást, anélkül, hogy a karakterisztika valóságos menetét ismernék. A kedvezőtlen fogyasztás jelentős része a szakszerűtlen vezetéstechnika következménye.
- A gépjárművezetők többsége nem ismeri járművének műszaki paramétereit, jellegzetességeit, így az átmeneti üzemmódban gyakran ösztönösen és helytelenül járnak el. (Nagy gázfröccsök, hirtelen fékezések, a sebességfokozat rossz megválasztása jellemző a városi közlekedésben.)
- A közlekedők többsége nem érzékeli a pillanatnyi mozgási energia és a jármű sebessége közötti összefüggést, a követési távolság, a fékút kapcsolatrendszerét. Az összefüggések ismerete hiányában gyakran csak a baleseti kockázat tudata tartja vissza a nagy energiafelhasználástól a járművezetőket.
- Energiatudatos magatartás helyett a közlekedők többségére ösztönös vagy tanult környezettudatos magatartás jellemző. Így a zsúfolt városok lakói tudják, hogy a tömegközlekedési eszközök fajlagos légszennyező hatásai kedvezőek, gyalogosan és kerékpárral kellene közlekedni, a városok centrumait a gépjárműforgalomtól el kellene zárni, és a tömegközlekedési eszközökre kellene átváltani. Ismert az is, hogy a korszerű járművek környezeti paramétereit kedvezőek, ezek azonban csak szakszerű üzemeltetés esetén érvényesülnek.
- A települések lakói aggódnak egészségükért, de mégis sokan a személygépjárműveket választják. Gyorsabbnak, kényelmesebbnek vélik (ez sokszor igaz is), ezért döntenek így.
- A településeken – valós vagy vélt érdekek alapján – a közlekedési úthálózat „korszerűsítésére” törekednek. Minden 'valamire való' település igyekszik elkerülő utat kiharcolni, hogy a lakóknak kedvezőbb életminőséget biztosíthasson. A tapasztalat azonban gyakran kedvezőtlen: mégsem kerülik el a települést a járművek, pótlólagos beruházásokra van szükség, a települések „kereskedelmi-kulturális” vonzereje nem érvényesül (PITRIK J. 2004a).

Összegezve megállapítható, hogy a közlekedés energetikai problémáit a lakosság közvetlenül általában nem érzékeli, de érzékeli és aktívan reagál a közlekedés forgalmi és környezeti problémáira.

4.2.4. A közlekedés energiastruktúrája és hatása az emberiség jövőjére

Az 1. táblázat a Szeged város területére érvényes forgalmi modell és a járműcsaládokra ismert CO kibocsátások alapján a CO emissziókat becsli. Az összegzés szerint Szegeden 905 t CO keletkezik a közlekedésben évente (2001). Az 1999-es évi környezetstatisztikai adatok alapján, Szegeden 2000 t/év CO keletkezett a közlekedésben, míg az összes szegedi forrás kibocsátása: 5200 t/év. Ez az összehasonlítás is mutatja, hogy a járműcsere (személygépkocsi, autóbusz) kedvező környezeti és energetikai hatásokhoz vezet.

	CO, mg/km	1 napra eső feltételezett úthossz	Feltételezett CO kibocsátás	Megjegyzés
Villamos és trolibusz	~ 500	~ 8200 km	4,1 kg/nap	Erőművek környezetében
Diesel autóbusz Gázüzemű autóbusz	~ 6000 ~ 1500 Átlagolt: ~ 4000	~ 10000 km	40 kg/nap	Autóbusz útvonalak mentén
Személygépkocsi	~ 2000	~ 410 000 km	820 kg/nap	Egész város
Egyéb gépjármű	~ 10000	~ 152 000 km	1520 kg/nap	Egész város
Összesen			2480 kg/nap 905 t/év	

1. táblázat

CO kibocsátási modelleredmények (Szeged)

[Szerkesztette: Pitrik J.; Forrás: PITRIK J. 2004a, 2004b]

5. A Közlekedés energetikai alapú megújítása

A világ egyértelműen arra törekszik, hogy a nem megújuló energiaforrásokat kiváltsa, és egyre növelje a megújuló energiahányadot. Ezt a törekvést a növekvő energiaéhség és a készletek kimerülésének lehetősége generálja. Az ember mobilizációs igénye térben és időben növekszik, ezért az energetikai egyensúly megtartása érdekében a megújuló források bevezetése belátható cél a közlekedés területén is. A megújuló energiaforrások alkalmazása (általában) környezetvédelmi előnyökkel is jár, de ezek tényleges bizonyítása minden esetben szükséges.

A konstrukciós köztételek mellett azonban jelentős az a mozgástér, amely a közlekedésszervezéssel, a járművezetők képzettségével, a közlekedési tér kialakításával van összefüggésben.

IRODALOM

SCHUCHMANN G.–KISGYÖRGY L. 2004: *Közlekedéstervezés–Utak*. Műgyetem Kiadó, Budapest 2001.

MICHELBERGER P. 1997: *A közlekedés hatása az ipar feladataira*. In: Közlekedési rendszerek és infrastruktúrák. Magyarország az ezredfordulón. MTA, Budapest, pp. 55–71.

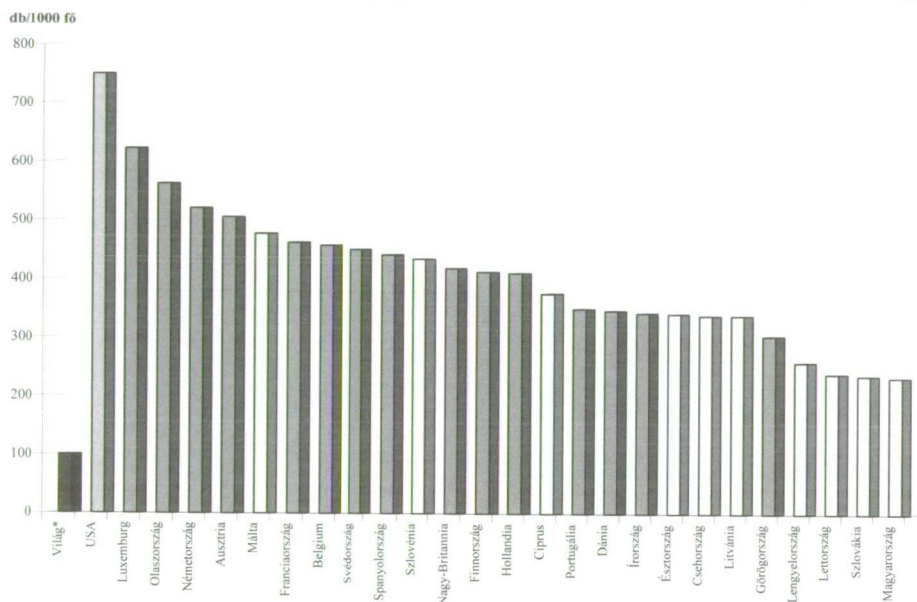
PITRIK J. 2004a: *The City and the Public Transport*. In: 120 Years of Fixed Track Transport of Szeged. Conference, 4th June 2004, pp. 12–13.

PITRIK J. 2004b: *A közúti közlekedés energetikai elemzésének hasznosítása*. In: Pitrik J.–Ulcz Gy. (szerk.): Társadalmi – gazdasági mozaikok az uniós kapcsolatok tükrében. PTE TTK Földrajzi Intézet–SZTE JGYF Kiadó, Pécs–Szeged, pp. 93–117.

JÓZSEF PITRIK

The energetic and environmental problems of road transport

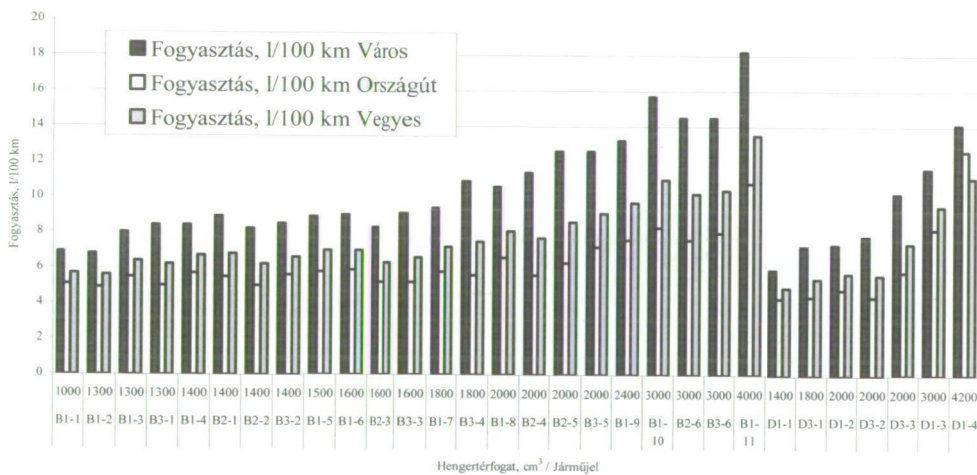
The study looks at the energetic-environmental effects of road traffic, and tries to find areas where the negative impact could be decreased by human intervention.

1. ábra

1000 főre eső személygépjármű-állomány különböző országokban

[Szerkesztette: Pitrik J.; Forrás: www.kti.hu]

B1-1 – Toyota Yaris 1,0

B1-2 – Toyota Yaris 1,3

B1-3 – Toyota Yaris Verso 1,3

B1-4 – Toyota Corolla Hatchback 1,4

B1-5 – Toyota Yaris TS 1,5

B1-6 – Toyota Corolla Sedan 1,6

B1-7 – Toyota Avensis Sedan 1,8

B1-8 – Toyota Avensis Sedan 2

B1-9 – Toyota Camry 2,4

B1-10 – Toyota Camry 3,0

B1-11 – Toyota Land Cruiser 120 4,0

D1-1 – Toyota Yaris diesel 1,4

D1-2 – Toyota Corolla Hatchback D-4D 2,0

D1-3 – Toyota Land Cruiser 120 D4-D 3,0

D1-4 – Toyota Land Cruiser 100 4,2

B2-1 – Citroen C3, 1,4i

B2-2 – Citroen C3, 1,4i SX

B2-3 – Citroen C2, 1,6i

B2-4 – Citroen Xsara 2,0i-16V

B2-5 – Citroen Xsara Picasso 2,0i-16V

B2-6 – Citroen C5, 3,0i 24 V

B3-1 – Ford Fiesta 1,3i

B3-2 – Ford Fiesta 1,4i

B3-3 – Ford Fiesta 1,6i

B3-4 – Ford Mondeo 1,8i

B3-5 – Ford Mondeo 2,0i

B3-6 – Ford Mondeo 3,0i

D3-1 – Ford Focus 1,8 TDDi

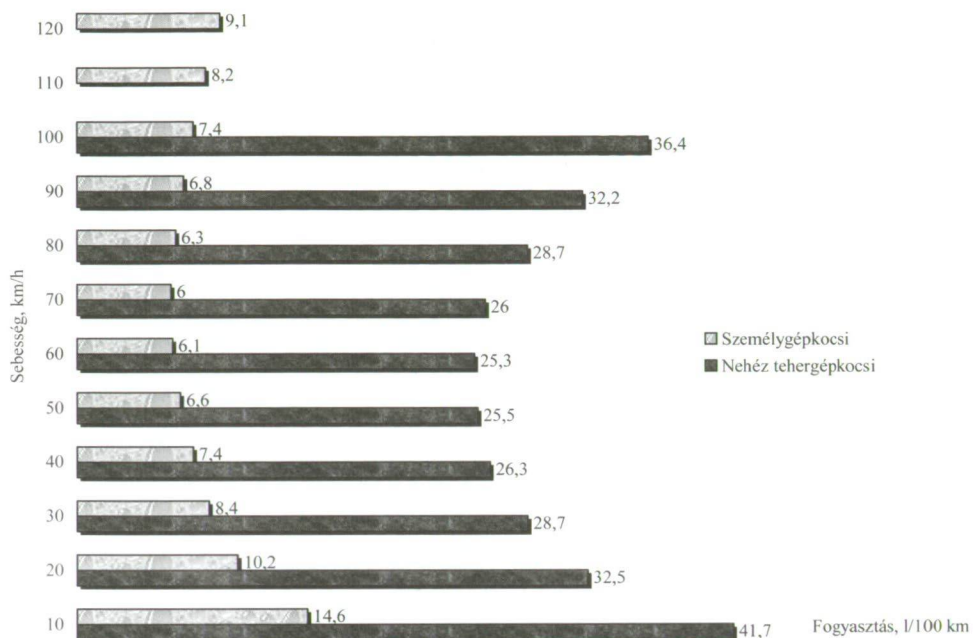
D3-2 – Ford Mondeo Ambiente 2,0 TDCi

D3-3 – Ford Mondeo Trend 2,0 TDCi

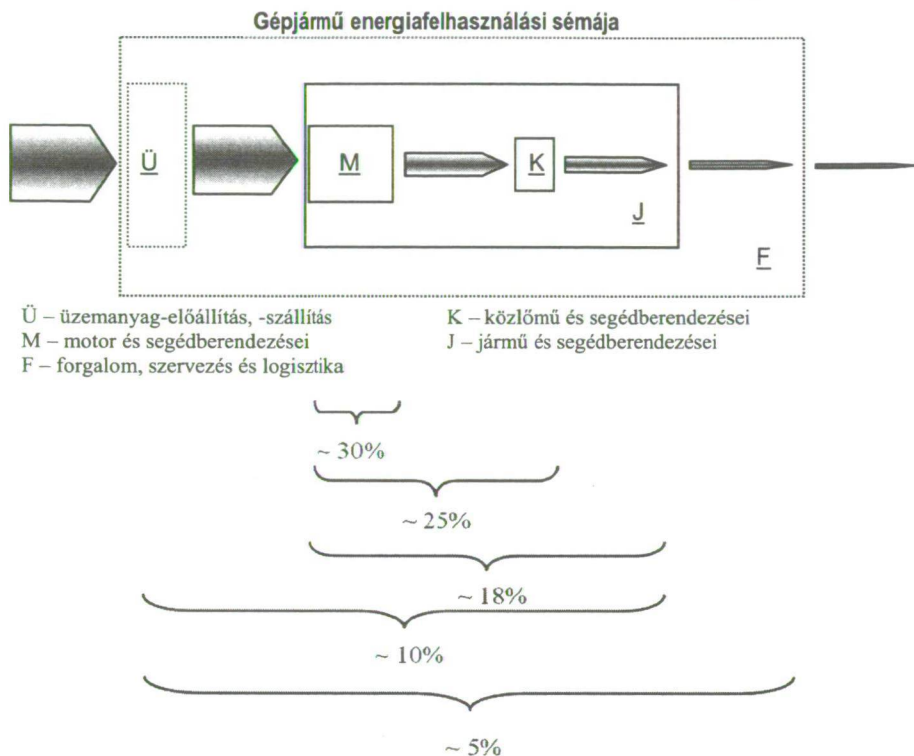
2. ábra

Különböző személygépjármű-típusok üzemanyag-fogyasztása

[Szerkesztette: Pitrik J.; Forrás: Gyártók és forgalmazók internetes adatai]

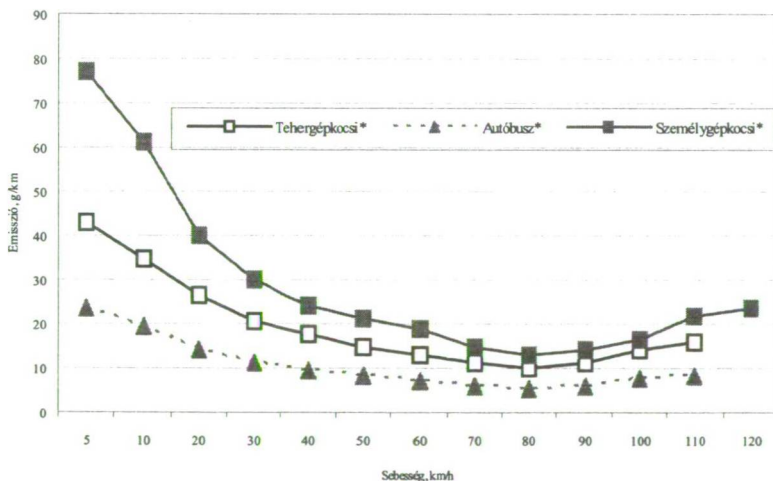

3. ábra
 Gépjármű üzemanyag-fogyasztása a sebesség függvényében
 [Szerkesztette: Pitrik J.; Forrás: SCHUCHMANN G.–KISGYÖRGY L. 2004. p. 82.]

4. ábra

Az energiafelhasználás és az energiamegtakarítás összefüggései
 [Szerkesztette: Pitrik J.; Forrás: MICHELBERGER P. 1997]

5. ábra

Gépjárművek CO kibocsátása a sebesség függvényében

[Szerkesztette: Pitrik J.; Forrás: *REDEY Á.–MÓDI M. 2002. pp. 28–29.; **SCHUCHMANN G.–KISGYÖRGY L. 2004. p. 82.]